

Araştırma Makalesi
Research Article

Fikret OSMAN

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.
Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bingöl-Türkiye.
fikretosman@mynet.com

Esrâr-ı Cinâyât ve Mantık: Türkçedeki İlk Polisiye Romanda Yer Alan Bazı Akıl Yürütmeler Üzerine

Özet

Bu çalışmada, Türkçedeki ilk polisiye roman olan Ahmet Mithat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* adlı eserindeki mantıksal yapıyı inceledik. Bu doğrultuda ilk olarak, bu kitaptaki belirli akıl yürütmeleri ele aldık. Ardından da, bu akıl yürütmeleri belirtik hale getirdik ve sembolleştirip birer çıkarıma dönüştürdük. Bunun sonucunda Ahmet Mithat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât'ta* kullandığı akıl yürütmelerin, belirgin hale getirildiklerinde, daha çok eksik öncüllü ya da eksik sonuçlu kıyaslar, delilli kıyaslar ve saçmaya indirgemeye dayalı kıyaslar türünden olduklarını tespit ettik.

Anahtar Sözcükler

Esrâr-ı Cinâyât, Akıl Yürütme, Çıkarım, Önerme, Polisiye Roman.

Giriş

Cinayetlerin sırları anlamına gelen *Esrâr-ı Cinâyât*, ilk kez 1884 yılında basılan ve Türkçede yazılmış ilk polisiye roman olarak kabul edilen Ahmet Mithat Efendinin romanlarından biridir (Bek ve Şenol 2005: 18). Bilindiği gibi polisiye romanlarda cinayetler değişik akıl yürütmelere dayanılarak çözümlenmeye çalışılırlar.

Genel anlamı ile akıl yürütme, zihnin verilen ve bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenleri elde etme faaliyetidir. Fikirler arasında ilişki kurmaya hüküm denildiği gibi, hükümler arasında ilişki kurarak, yeni hükümler elde etmeye de akıl yürütme denilir (Emiroğlu 2011: 135).

Başka bir ifade ile akıl yürütme, öncül ya da öncüllerden sonuca gitmedir. Akıl yürütmede genellikle tümdengelim, tümevarım ve analogi yöntemleri kullanılır. Tümdengelim çıkarıma, tümevarım vargiya, analogi de benzeşime dayanır. Çıkarım zorunluluğu gerektirdiğinden diğerlerine göre daha çok tercih edilir.

Akıl yürütmeler her zaman belirtik olmayabilirler. Bu durum, özellikle de gündelik dildeki argümanlar için söz konusudur. Gündelik dildeki argümanlarda genellikle sonuç önce verilir, ardından da “çünkü” ile öncül ya da öncüller belirtilir. Yine gündelik dilde bir argüman tek bir önerme olarak da verilebilir (Yıldırım 1976: 12-13).

Türkçedeki ilk polisiye romanda yer alan akıl yürütmeler belirtik midir? Değil midir? Bu akıl yürütmelerde hangi yöntemler kullanılmıştır? Kullanılan akıl yürütmeler geçerli midir? Değil midir? Bu soruları yanıtlayabilmemiz için, aşağıdaki satırlarda, önce Ahmet Mithat Efendi'nin romanında geçen akıl yürütmelerden bazılarını ele alıp -eğer belirtik değillerse- belirtik hale getireceğiz. Daha sonra da sembolleştirip geçerlilik değerlerini tespit etmeye çalışacağız.

1.

...lepiska saçlı, pek güzel ve elbisesi daha temiz olduğundan, öyle bayağı karılardan sayılmaz (Ahmet Mithat Efendi 2005: 35).

1.1.

Bu bayan lepiska saçlı, pek güzel ve elbisesi daha temizdir.

Bundan dolayı da bayağı karılardan sayılmaz.

$$(p \wedge q) \wedge r \therefore \sim s$$

1.2.

Bir bayan lepiska saçlı, pek güzel ve elbisesi diğerlerine göre daha temiz ise bayağı karılardan sayılmaz.

Bu bayan lepiska saçlı, pek güzel ve elbisesi diğerlerine göre daha temizdir.

O halde, bu bayan bayağı karılardan sayılmaz.

$$[(p \wedge q) \wedge r] \rightarrow \sim s, (p \wedge q) \wedge r \therefore \sim s$$

Geçerlidir.

2.

...Kefalonyalıların Rumeli tarafında Kanlıkaya üzerine çıkan düşman tarafından atılan kurşunlar ile öldükleri dahi o kadar şüphesizdir; çünkü Kefalonyalılarından biri tam alınından vurulduğu halde arkası üzerine düşmüş ve düştüğü zaman kafası doğu ve ayakları batı tarafına isabet (ederek) düşmüştür (Ahmet Mithat Efendi 2005: 48).

2.1.

Kefalonyalılar Rumeli tarafında Kanlıkaya üzerine çıkan düşman tarafından atılan kurşunlar ile ölmüşlerdir.

Çünkü Kefalonyalılarından biri tam alınından vurulup arkası üzerine ve kafası doğu ve ayakları batı tarafına isabet edecek şekilde düşmüştür.

$$p, (q \wedge r) \wedge (s \wedge t)$$

2.2.

Kefalonyalılarından biri alınından vurulup arkası üzerine ve kafası doğu ve ayakları batı tarafına doğru isabet edecek şekilde düşmüş ise Kefalonyalılar Rumeli tarafından Kanlıkaya üzerine çıkan düşman tarafından atılan kurşunlar ile öldürülmüşlerdir.

Kefalonyalılarından biri alınından vurulup arkası üzerine ve kafası doğu ve ayakları batı tarafına doğru düşmüştür.

O halde, Kefalonyalılar Rumeli tarafından Kanlıkaya üzerine çıkan düşman tarafından atılan kurşunlar ile öldürülmüşlerdir.

$$[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow t, (p \wedge q) \wedge (r \wedge s) \therefore t$$

Geçerlidir.

3.

...Kızın cesedi öyle bir konumda yere konmuş ki, sol tarafından yaralanmış olduğu halde, başı batı tarafına, yani Kanlıkaya'nın Rumeli tarafına gelmek üzere yıkılmış. Bu durumda, kız ölmezden önce arkası Karadeniz'e çevrili olarak duruyormuş ve kendisini yıkan darbe ise kızın sol tarafında, yani kayanın doğu tarafı olan Anadolu tarafındaki kıyı tarafında duran bir adamın darbesi olacağına şüphe kalmamıştır (Ahmet Mithat Efendi 2005: 47-48).

3.1.

Kız, sol tarafından yaralanmış olduğu halde, başı batı tarafına, yani Kanlıkaya'nın Rumeli tarafına gelecek şekilde yıkılmıştır.

Buna göre, kız ölmezden önce arkası Karadeniz'e çevrili olarak duruyormuş ve kendisini yıkan darbe ise kızın sol tarafında, yani kayanın doğu tarafı olan Anadolu tarafındaki kıyı tarafında duran bir adam tarafından gelmiştir.

$$p \wedge q \therefore r \wedge s$$

3.2.

Kız, sol tarafından yaralanmış olduğu halde, başı batı tarafına yani Kanlıkaya'nın Rumeli tarafına gelecek şekilde yıkılmışsa, ölmezden önce arkası Karadeniz'e çevrili olarak duruyormuş ve kendisini yıkan darbe sol tarafında, yani kayanın doğu tarafı olan Anadolu tarafındaki kıyı tarafında duran bir adamdan gelmiştir.

Kız, sol tarafından yaralanmış olduğu halde, başı batı tarafına yani Kanlıkaya'nın Rumeli tarafına gelecek şekilde yıkılmıştır.

O halde, kız ölmezden önce arkası Karadeniz'e çevrili olarak duruyormuş ve kendisini yıkan darbe sol tarafında, yani kayanın doğu tarafı olan Anadolu tarafındaki kıyı tarafında duran bir adamdan gelmiştir.

$$(p \wedge q) \rightarrow (r \wedge s), p \wedge q \therefore r \wedge s$$

Geçerlidir.

4.

Gazeteci kısmı, bir şeyi araştırmayı ciddi olarak merak ederler ise o şeyi ayrıntısıyla öğrenmemeleri düşünülemez; çünkü her yerde dostları ve her dostlarının her yerde etkileri vardır (Ahmet Mithat Efendi 2005: 37).

4.1.

Gazeteciler bir şeyi araştırmayı ciddi olarak merak ederler ise o şeyi ayrıntısıyla öğrenmemeleri düşünülemez.

Çünkü her yerde dostları ve her dostlarının her yerde etkileri vardır.

$$\sim(p \rightarrow \sim q), r \wedge s$$

4.2.

Eğer gazetecilerin her yerde dostları ve her dostlarının her yerde etkileri varsa bir şeyi ciddi olarak merak etmeleri halinde o şeyi ayrıntılarıyla öğrenmemeleri düşünülemez.

Gazetecilerin her yerde dostları ve her dostlarının her yerde etkileri vardır.

O halde, gazetecilerin bir şeyi ciddi olarak merak etmeleri halinde o şeyi ayrıntılarıyla öğrenmemeleri düşünülemez.

$$(p \wedge q) \rightarrow \sim(r \rightarrow \sim s), p \wedge q \therefore \sim(r \rightarrow \sim s)$$

$$(\forall x D x \wedge \forall x E x) \rightarrow \sim(\forall x M x \rightarrow \forall x \sim \ddot{O} x), \forall x D x \wedge \forall x E x \therefore \sim(\forall x M x \rightarrow \forall x \sim \ddot{O} x)$$

Geçerlidir.

5.

Bu adam ötekinden önce vurulmuştur; çünkü ikinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, onun da başı doğuya ve ayakları batıya düşmüş; kesinlikle arkadaşı vurulup yere düştükten sonra kendisi kaçarken, yine kayanın Rumeli tarafındaki kıyısı üzerinden atılan kurşunla ölmüştür (Ahmet Mithat Efendi 2005: 48).

5.1.

Bu adam ötekinden önce vurulmuştur.

Çünkü ikinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, başı doğuya ve ayakları batıya doğru düşmüş; kesinlikle arkadaşı vurulup yere düştükten sonra kendisi kaçarken, yine kayanın Rumeli tarafındaki kıyısı üzerinden atılan kurşunla ölmüştür.

$$p, [(q \wedge r) \wedge (s \wedge t)] \wedge [(u \wedge v) \wedge (w \wedge x)]$$

5.2.

İkinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, başı doğuya ve ayakları batıya doğru düşmüş ise, bu adam ötekinden önce vurulmuştur.

İkinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, başı doğuya ve ayakları batıya doğru düşmüştür.

O halde, bu adam ötekinden önce vurulmuştur.

$$[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow t, (p \wedge q) \wedge (r \wedge s) \therefore t$$

Geçerlidir.

5.3.

İkinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, başı doğuya ve ayakları batıya doğru düşmüş ise, arkadaşı vurulup yere düştükten sonra kendisi kaçarken, kayanın Rumeli tarafındaki kıyısı üzerinden atılan kurşunla öldürülmüştür.

İkinci Kefalonyalı arkasından yaralı olduğu halde yüzü üzeri, başı doğuya ve ayakları batıya doğru düşmüştür.

O halde, ikinci Kefalonyalı arkadaşı vurulup yere düştükten sonra kendisi kaçarken, kayanın Rumeli tarafındaki kıyısı üzerinden atılan kurşunla öldürülmüştür.

$$[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow [(t \wedge u) \wedge (v \wedge w)], (p \wedge q) \wedge (r \wedge s) \therefore (t \wedge u) \wedge (v \wedge w)$$

Geçerlidir.

6.

Gerek kızın ve gerek Kefalonyalıların elbiselerinde ve yüzlerinde gözlerinde yırtık ve bere gibi şeylerden eser görülmemesi, bu cinayetin şu sofrta başında bulunan adamlar arasında meydana gelen bir kavga eseri olmadığını kanıt derecesinde düşündürür; çünkü birbirine bu kadar yakın olan hasımların kavgasında boğaz boğaza gelmeleri ve birbirinin elbiselerine sarılmak ve yüzlerini gözlerini yırtmak, boğazlarını sıkmak gibi hareketlerde bulunmaları gereklidir. Bundan dolayı bunlar orada mehtap sefası ederlerken Rumeli tarafından kendilerine saldıran düşmanları tarafından bu cinayetin olacağından tereddüde... yer yoktur (Ahmet Mithat Efendi 2005: 48).

6.1.

Gerek kızın ve gerek Kefalonyalıların elbiselerinde ve yüzlerinde yırtık ve çizikler bulunmuyorsa bu cinayet şu sofrta başında bulunan adamlar arasında meydana gelen bir kavga eseri değildir.

Çünkü birbirine bu kadar yakın olan hasımların kavgasında boğaz boğaza gelmeleri ve birbirinin elbiselerine sarılmaları ve yüzlerini çizmeleri, boğazlarını sıkmaları gibi hareketlerde bulunmaları gerekirdi.

Bundan dolayı bu cinayet, bunlar orada mehtap sefası ederlerken Rumeli tarafından kendilerine saldıran düşmanları tarafından gerçekleştirilmiştir.

$$\sim[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow \sim t, (u \wedge v) \wedge (w \wedge x) \therefore x \wedge y$$

6.2.

Gerek kızın ve gerek Kefalonyalıların elbiselerinde ve yüzlerinde yırtık ve çizikler bulunmuyorsa bu cinayet şu sofrta başında bulunan adamlar arasında meydana gelen bir kavga eseri değildir.

Bu cinayet, şu sofrta başında bulunan adamlar arasında meydana gelen bir kavga eseri değilse bunlar orada mehtap sefası ederlerken Rumeli tarafından kendilerine saldıran düşmanları tarafından gerçekleştirilmiştir.

O halde, gerek kızın ve gerek Kefalonyalıların elbiselerinde ve yüzlerinde yırtık ve çizikler bulunmuyorsa bu cinayet, bunlar orada mehtap sefası ederlerken Rumeli tarafından kendilerine saldıran düşmanları tarafından gerçekleştirilmiştir.

$$\sim[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow \sim t, \sim t \rightarrow (u \wedge v) \therefore \sim[(p \wedge q) \wedge (r \wedge s)] \rightarrow (u \wedge v)$$

Geçerlidir.

7.

...Özellikle ki Rumeli tarafından saldıranlar hırsız türünden kimseler de değil idiler. Öyle olmaları gerekse idi, sofrta takımı epeyce değerli şeylerden olduğu gibi, kızın kulaklarında küpeleri ve parmağında yüzüğü ve gerdanında bir de madalyonu bulunduğundan bunları alırlardı (Ahmet Mithat Efendi 2005: 51).

7.1.

Rumeli tarafından saldıranlar hırsız türünden kimseler de değildir.

Eğer onlar hırsız olsaydı, oldukça değerli olan sofrta takımı, kızın kulaklarındaki küpeleri ile parmağındaki yüzüğü ve gerdanındaki madalyonu almaları gerekirdi.

$$\sim p, p \rightarrow \{q \wedge [(r \wedge s) \wedge t]\}$$

7.2.

Oldukça değerli olan sofrta takımı, kızın kulaklarındaki küpeleri ile parmağındaki yüzüğü ve gerdanındaki madalyonu alınmamışsa saldıranlar hırsız değildir.

Oldukça değerli olan sofrta takımı, kızın kulaklarındaki küpeleri ile parmağındaki yüzüğü ve gerdanındaki madalyonu alınmamıştır.

O halde, saldıranlar hırsız değildir.

$$\sim\{p \wedge [(q \wedge r) \wedge s]\} \rightarrow \sim t, \sim\{p \wedge [(q \wedge r) \wedge s]\} \therefore \sim t$$

Geçerlidir.

8.

...Hediye hanım şu öldürülen kızın kendi cariyesi olduğunu zabıtaya haber vermemiştir. Eğer kendisinden şüphesi olmayan bir hanım olsaydı, kızın cesedinin bulunması durumunda değil, yalnızca kaybolması üzerine dahi zabıtaya koşup feryatlar etmeliydi Ahmet Mithat Efendi 2005: 182).

8.1.

Hediye hanım şu öldürülen kızın cariyesi olduğunu zabıtaya haber vermemiştir.

Eğer Hediye hanımın kendisinden şüphesi olmasaydı, kızın cesedinin bulunması durumunda değil, yalnızca kaybolması üzerine zabıtaya koşup haber vermeliydi.

$\sim p, \sim q \rightarrow [\sim r \wedge (s \wedge p)]$

8.2.

Hediye hanım şu öldürülen kızın cariyesi olduğunu zabıtaya haber vermemiştir.

Eğer Hediye hanımın kendisinden şüphesi olmasaydı, kızın cesedinin bulunması durumunda değil, yalnızca kaybolması üzerine zabıtaya koşup haber vermeliydi.

O halde, hediye hanımın kendisinden şüphesi vardır.

$\sim p, \sim q \rightarrow [\sim r \wedge (s \wedge p)] \therefore q$

Geçerlidir.

Sonuç

Esrâr-ı Cinâyât'ta yer alan akıl yürütmeler, üzerinde durduğumuz örneklerde de görüldüğü gibi belirtik değildir. Bu akıl yürütmelerde gündelik dilden hareket edilmiş ve çoğunda önce sonuç verilmiş, ardından da "çünkü" ile öncül belirtilmiştir. Zaman zaman da 1 numaralı örnekte olduğu gibi akıl yürütme, tek bir önermede ifade edilmiştir. Yine *Esrâr-ı Cinâyât*'taki akıl yürütmelerde eksik önermeli (*enthymeme*) kıyaslar kullanılmıştır. Ayrıca, 7 ve 8 numaralı örneklerde olduğu gibi saçmaya indirgeme (*reductio ad absurdum*) şeklindeki kıyaslar ile 2, 5 ve 6 numaralı örneklerde olduğu gibi delilli kıyaslara (*epichere*) da başvurulmuştur. Bununla birlikte *Esrâr-ı Cinâyât*'taki akıl yürütmelerin belirgin hale getirildiklerinde birer hipotetik çıkarım oldukları ve bu çıkarımların doğru bir şekilde sembolleştirildiklerinde de geçerli oldukları görülmüştür.

Esrâr-ı Cinâyât and Logic: On Some Reasonings in the First Turkish Crime Novel

Abstract

In this paper, we investigated the logical structure of the first Turkish crime novel written by Ahmet Mithat Efendi in 1884. As is known, the writers of crime novels like to use different logical reasonings in their works. These reasonings are usually making up than ordinary language and at first sight they do not appear as reasonings. For this reason we can entitle them as arguments into ordinary language. The differential feature of these arguments is that the *result* is coming before their premise or premises. So our aim in this paper was to find out certain logica reasonings in *Esrâr-ı Cinâyât* and to show whether they are valid or invalid and to specify their kind. Therefore, firstly we treated certain reasonings in this first Turkish crime novel. Secondly, we tried to become clear and symbolise these reasonings. Thirdly, we turned these reasonings into inferences. And as a result we ascertained that when the reasonings using by Ahmet Mithat Efendi in *Esrâr-ı Cinâyât* become clear, it can be seen that they are usually kind of enthymeme, epicheireme and *reductio ad absurdum*.

Keywords

Esrâr-ı Cinâyât, Reasoning, Inference, Proposition, Crime Novel.

KAYNAKÇA

AHMET MİTHAT EFENDİ (2005) *Esrâr-ı Cinâyât*, haz. Nurullah Şenol, İstanbul: Bordo Siyah.

BEK, Kemal ve ŞENOL, Nurullah (2005) “Esrâr-ı Cinâyât”, haz. Nurullah Şenol, *Esrâr-ı Cinâyât*, ss. 18-23, İstanbul: Bordo Siyah.

EMİROĞLU, İbrahim (2011) *Klasik Mantığa Giriş*, 8. Baskı, Ankara: ElisYayınları.

YILDIRIM, Cemal (1976) *100 Soruda Mantık El Kitabı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.